

Demokratisk stabilitet. Europæerne har det med at overdrive stemmerettens betydning og lægge for lidt vægt på de borgerlige frihedsrettigheder.

Tæmmet politik

AF JONATHAN DOUCETTE

Ph.d.-stipendiat
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Det moderne demokrati opstod i Europa i 1800-tallet og spredte sig til store dele af den vestlige verden i første halvdel af 1900-tallet. Det var en periode karakteriseret ved gennemgribende sociale, økonomiske og teknologiske fremskridt, men også en periode præget af to verdenskrige og en lang række demokratiske sammenbrud.

Forskningslitteraturen har længe beskæftiget sig med de historiske forudsætninger for demokratisk stabilitet i Europa. Især har det været diskuteret, hvorvidt en moderne stat – dvs. en stat, der har voldsmonopol inden for sit territorium og samtidig effektivt kan gennemføre og administrere politiske beslutninger – var en forudsætning for demokrati. Men som Harvard-politologen Daniel Ziblatt har påpeget, har denne debat ignoreret den variation, der var med hensyn til, hvilke elementer af demokrati der blev indført i løbet af 1800-tallet.

I et nyt studie har jeg undersøgt, om to centrale aspekter af demokrati, henholdsvis stemmeretten og borgerlige frihedsrettigheder såsom pressefrihed og forsamlingsfrihed, befordrede efterfølgende demokratisk stabilitet. Med demokratisk stabilitet menes, hvorvidt regeringsmagten skifter farve som følge af valg. Analysen – som blandt andet baserer sig på nye data om indførelsen af pressefrihed i 1800-tallet – viser, at omfanget af stemmeretten ikke havde nogen direkte betydning for, om demokratiet efterfølgende overlevede. Derimod var borgerlige frihedsrettigheder med til at mindske risikoen for senere demokratisk tilbageslag. Hvad er forklaringen?

Valg bidrager til at få borgerne til at føle, at de har ret til at deltage i den politiske proces, viser tidligere forskning. Stemmeretten gør det samtidig muligt at straffe politikere, som ikke har levet op til deres valglofter eller bare har gjort en dårlig figur. Således skulle man forvente, at stemmeretten stabiliserede demokrati.

Min analyse viser, at det ikke er tilfældet. En mulig forklaring er, at stemmeretten tillader borgerne at stemme på nye politiske fraktioner, der kan udfordre de siddende magthavere. Herved opstår der uvægerligt spændinger mellem den etablerede politiske elite og de nyvalgte repræsentanter. I værste fald kan denne konflikt føre til, at enten den ene eller den anden part gennemfører et kup, fordi de frygter, hvad der sker, hvis de mister magten, eller omvendt frygter, at de aldrig får magten. En udvidelse af stemmeretten kan således både have positive og negative konsekvenser for demokrati.

Hvad så med de borgerlige frihedsrettigheder? Hvorfor var de befordrende for efterfølgende demokratisk stabilitet? Den nærliggende forklaring er, at frihedsrettighederne skaber en politisk arena, hvor det er muligt at fremsætte modstridende synspunkter, og at dette efterhånden bliver accepteret af magthaverne. Politisk uenighed bliver over tid en naturlig del af den politiske proces. Politik bliver med den italienske politolog Giovanni Sartoris ord tæmmet.

Dette mindsker risikoen for, at én politisk gruppering forsøger at tage magten på udemokratisk vis.

EN god illustration af disse pointer finder vi ved at sammenligne Storbritannien og Tyskland. I Storbritannien var de borgerlige frihedsrettigheder allerede en kendsgerning i starten af 1800-tallet. Blandt andet var det muligt at publicere artikler og bøger, der kritiserede det politiske system. Det samme kunne ikke siges om stemmeretten, da det kun var en snæver elite, der havde ret til at stemme ved valgene. Den politiske magt var derfor i hænderne på det, den engelske sociolog Michael Mann kalder det gamle regime, dvs. kongen/dronningen, adelen samt dele af det øverste borgerskab. Men de siddende magthavere var på grund af frihedsrettighedernes tilstedeværelse vant til modstand og kritik fra politiske modstandere og befolkningen.

I Storbritannien var det gamle regime på den baggrund parat til at indgå kompromiser og inddrage andre dele af middelklassen, når det kom under pres. Det førte til den første stemmeretsudvidelse i 1832, som var et svar på optøjer og et valgnederlag året før. Slagordet for reformen var – med Lord Greys berømte ord – at »forandre for at bevare«. Ved udvidelsen steg antallet af stemmeberettigede fra omkring 500.000 til 800.000. Mønstrer gentog sig i 1867 og 1884: social uro og politisk krise førte til reformer og en gradvis udvidelse af stemmeretten fremfor udemokratiske forsøg på at tage magten. Dette lod sig gøre, fordi frihedsrettighederne allerede havde gjort politisk uenighed til en accepteret del af den politiske proces: politik var blevet tæmmet. Dette kom til udtryk under Første Verdenskrig, hvor de to store britiske partier – de liberale og de konservative – indgik en koalitionsregering, der var med til at stabilisere både det politiske system og krigsindsatsen. Lignende koalitionsregeringer blev dannet i medfør af den store depression i 1930'erne og under Anden Verdenskrig.

Historien om det tyske demokrati er ganske anderledes. Allerede før Tysklands samling i 1871 var Preussen områdets førende stat. Det anslås, at landet havde 57 procent af det senere tyske riges befolkning og stod for 54 procent af områdets samlede militære udgifter. I 1848 oplevede Preussen – i kølvandet på Februarrevolutionen i Paris og i lighed med de fleste øvrige tyske stater – storstiledede politiske protester, der kulminerede i egentlige optøjer vendt imod magthaverne. I et forsøg på at gyde olie på vandene blev der indført et parlamentarisk tokammersystem. Der var lige og almindelig mandlig stemmeret til underhuset (dog med et vægtet stemmesystem), men de borgerlige frihedsrettigheder – som pressefrihed og ytringsfrihed – glimrede ved deres fravær.

Stemmeretten og det vægtede stemmesystem gjorde, at den borgerlige elite kunne udfordre de siddende magthavere, og snart

Jernkansleren Otto von Bismarck, mente ikke, at tidens store spørgsmål ville blive afgjort med taler og flertalsbeslutninger, »men med jern og blod«.

ILLUSTRATION: PICTURE ALLIANCE/SCANPIX

dominerede deres »liberale« repræsentanter underhuset, mens den tyske monark fastholdt retten til at udnævne regeringen. Der var imidlertid ingen tradition for at løse politisk uenighed via forhandlinger og kompromiser, og i de efterfølgende årtier var parlamentet derfor genstand for konflikter og en fastlåst politisk situation. Da »Jernkansleren«, Otto von Bismarck, blev udpeget som ministerpræsident i 1862, var han opsat på at gøre en ende på dette politiske dødvande. Han drog en klar lære af 1848: »Tidens store spørgsmål vil ikke blive afgjort med taler og flertalsbeslutninger ... men med jern og blod.« Via militære sejre over Danmark, Østrig og Frankrig samlede han de øvrige tyske stater under Preussen og udbredte det preussiske politiske system til hele det tyske rige. Tyskland var nu forenet, og den lige og almindelige stemmeret var en realitet i hele riget.

Bismarcks tid ved magten var kendetegnet ved udemokratiske tiltag såsom opløsning af rigsdagen, afskedigelse af ministre og undertrykkelse af frihedsrettighederne. Eksempelvis forbød den tyske stat socialisterne at organisere sig i 1878. Denne politiske modus operandi fortsatte efter Jernkanslerens fald i 1890, og det hele kulminerede i et reformstop efter valget i 1912, hvor socialdemokraterne havde nydt stor fremgang. På dette tidspunkt overvejede begge politiske fløje at ty til udemokratiske midler for at nå deres mål.

Første Verdenskrig satte en midlertidig

stopper for disse overvejelser, og efter krigen opstod som bekendt den demokratiske Weimar Republik. Desværre fortsatte den politiske konflikt fra før krigen, og der opstod igen politisk dødvande og krise. Resultatet var, at det efterhånden lykkedes radikale ydrepartier at tiltrække en stor gruppe vælgere, der ønskede politisk handling, specielt i medfør af den store depression. Hitlers nationalsocialister var et af disse partier, og resten er som bekendt historie.

Mine resultater tyder på, at det var borgerlige frihedsrettigheder fremfor stemmeretten, der var befordrende for demokratisk stabilitet i Europa i perioden 1800-1945, og at frihedsrettigheder potentielt kan være med til at tæmme politiske eliter. Dette er interessant i lyset af, at de demokratiseringer, der finder sted i vor tid uden for Europa, normalt tager udgangspunkt i valghandlingen fremfor i borgerlige frihedsrettigheder. Hvis målet er stabile demokratier, er det værd at huske på de europæiske erfaringer.

Doucette, Jonathan (2017). The Advent of Modern Democracy in Europe: How the Introduction of Different Democratic Institutions Mattered for Democratic Success. Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

Dette er den anden af tre artikler om konflikt og demokrati. I næste uge om de sociale mediars betydning i Mellemøsten.